

„Sosem jártam nyelviskolába, tanfolyamra sem, egyetlen napot sem”

Patat Bence beszélgetése Yu Zemin műfordítóval

Yu Zemin harminchárom éve él Magyarországon, és bár nem készült műfordítóvá, a sors úgy hozta, hogy mára ő a magyar irodalom első számú tolmácsolója Kínában. A Pro Cultura Hungarica díj birtokosa kiváló magyarsággal, készségesen mesél különleges életútjáról.

▼ **Az általad fordított magyar szerzők listáját elnézve leesik az ember álla, főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy nem éppen szokványos úton jutottál el a műfordításhoz. Mesélnél arról a folyamatról, hogy miként kerültél Magyarországra, és hogyan vált belőled a magyar irodalom fordítója?**

✓ Amikor régi kínai barátaimmal találkozom, gyakran viccelődnek velem, hogy úgy élek, mint egy kaméleon. Középiskolás koromban festő akartam lenni, tanultam is kínai festészetet és kalligráfiát. 1983-ban felvettek a Pekingi Orvostudományi Egyetemre, ahol hat évet tanultam klinikai orvostudomány szakon. 1989-ben meg is szereztem az orvosi alaplomám. Ugyanebben az évben a Kínai Zeneakadémiára kezdtem járni, és művészetpszichológiai mesterképzésben részesültem. 1991 októberében – a transzszibériai vasúton való több mint egyhetes utazás után – érkeztem Magyarországra. Egyszerű okból: világot akartam látni, és akkoriban még nem kellett vízum Magyarországra. Itt, Magyarországon pedig egy másik egyetemre jártam, vagyis most is járok, az Élet Egyetemére. Sőt, a magyar nyelvet is megtanultam, magamtól, spontán módon. Tényleg nem túlzok, ha azt mondom, sosem jártam nyelviskolába, tanfolyamra, egyetlen napot sem. De nagyon sokat olvastam. Először angolul olvastam regényeket, majd elkezdtem magyarul is – a pszichológia és az irodalom nincs messze egymástól, és mindkettő az ember körül forog. És hogy hogyan lettem a magyar irodalom fordítója? Annak is megvan a története.

Ahogy mondtam, harminchárom évvel ezelőtt jöttem Magyarországra, és először Szegedre mentem. Egy magánklinikán dolgoztam, de csak hét-három hónapot, és azután sok minden, sok rossz és sok jó is történt velem, de minden olyan regényszerű volt. Életem legnehezebb és legzavarosabb időszakában Herner János irodalomtörténész barátom segített nekem, aki akkoriban Szegeden dolgozott. Jánoséknál több éven át laktam is. 1993 tavaszán náluk ismerkedtem meg Krasznahorkai Lászlóval. Jó barátok lettünk. Egy nap megkaptam Lacitól *Az urgai fogoly* című regényt, ami az első magyar nyelvű könyvem volt. Bár akkoriban még nem tudtam magyarul olvasni, de ez a könyv „rejtelmes üzenet” volt számomra.

1998-ban elkísértem Lacit egy kínai útra, Li Tai-po nyomában. Több városban jártunk. Miután visszajöttünk Pestre, kíváncsi voltam az írására. Herner János éppen akkor adott ki egy novelláskötetet tőle: a *Kegyelmi viszonyokat*, és nekem is adott egyet. Véletlenszerűen fellapoztam, és elkezdtem olvasni a *Csapdás Rozit*. Kezdetben minden szót ki kellett szótáraznom, és minden mondat szerkezetét nyelvtanilag is elemeznem. Miután fél oldalon átszenvedtem magam, úgy gondoltam, ha már ilyen alaposan megértettem, lefordítom. És ez nemcsak magyar

nyelvgyakorlás volt, hanem kínai írásgyakorlat is. Egy hónapot dolgoztam vele. Csak utána jöttem rá, hogy első műfordítás gyanánt a legkeményebb csontba haraptam. A barátaim is mondták, hogy Laci stílusa az egyik legnehezebb típusú írás. De rákaptam a fordításra, és kezdtem élvezni a két nyelv titokzatos átjárhatóságát. Két-három év alatt több mint harminc novellát fordítottam le különböző íróktól, s ezzel egy időben saját novellákat is elkezdtem írni.

2002-ben Kertész Imre megkapta a Nobel-díjat, ami nemcsak a kortás magyar irodalomnak volt az egyik legfontosabb fordulópontja, hanem az én életemnek is. Úgy is mondhatom, attól a pillanattól lettem igazi műfordító – és író. A kínai olvasók először a műfordításaimat ismerték el, és csak utána az írásaimat.

Miután Kertésznek ítelték oda a Nobel-díjat, az egyik kínai újságban megjelent egy cikk, amely arról szólt, hogy a kínai kiadók még nem találtak magyar műfordítót – mivel a magyar irodalom már több mint húsz éve eltűnt a kínai kiadók látóköréből. Nekem akkor meg sem fordult a fejemben, hogy egy kiadó rám bízta ezt a munkát, merthogy nem magyar szakosként végeztem.

Édesanyám akkoriban szülész-nőgyógyászként dolgozott, Pekingben élt, és olvasta ezt a cikket. Rögtön fogta a telefont, és sorra hívta a kiadókat. Végül egy híres kínai rockszótár keresztül, aki az öcsémmel egy bandában játszott, a Kínai Írók Kiadója keresett meg, és arra kért, hogy küldjem el nekik néhány fordításomat. Elküldtem. Nagyon tetszetek nekik, így végül megbíztak a munkával. Négy Kertész-művet fordítottam le: a *Sorstalanságot*, az *angol lobogót*, a *Gályanaplót* és a *Valaki mást*.

Miután megkaptam ezt a munkát, szinte nem is aludtam. Éjjel-nappal a számítógép előtt ültem, s ha nagyon elálmosodtam, szundikáltam egy picit a bilentyűzeten, majd dolgoztam tovább. Azt szoktam erre mondani: másfél évig Kertésszel éltem. Elsajátítottam az írásstílusát, a gondolkodásmódját, közel kerültem az érzelmi világához. Miután a négy könyvhöz megírtam az előszót és az utószót, én lettem az első, aki bemutatta Kertészt a kínai olvasóknak. Hát így lettem műfordító. Majdnem harminc könyvet fordítottam kínaira, a szerzők névsora hosszú: Kertész Imre, Esterházy Péter, Nádas Péter, Krasznahorkai László, Márai Sándor, Szabó Magda, Móra Ferenc, Bartis Attila, Dalos György, drMáriás, Dragomán György, Szántó T. Gábor, József Attila, Weöres Sándor, Szócs Géza, Turczy István, Müller Péter – és még sokan mások.

2006-ban a Sanghajban kiadott, *Novellavilág* című irodalmi folyóirat felkért, hogy indítsak új rovatot Új külföldi írók címmel. Minden számban körülbelül húsz oldal az enyém, és én dönthetek, hogy melyik kortárs írókat mutatom be a kínai olvasóknak. Így nemcsak lefordítom a novellákat, hanem kommentálom is őket. Magyar és angol nyelvből fordítok, de mivel a magyar irodalom a szívügyem, ezért igyekszem minél több magyar írókat bemutatni. Sor került már Gion Nándorra, Tar Sándorra, Tóth Krisztinára, Pályi Andrásra, Tisza Katára, és még sorolhatnám.

➤ **Mit tudtál a magyar irodalomról az előtt, hogy Magyarországra jöttél? Vannak-e Kínában általánosan ismert magyar szerzők vagy művek – akár régebbiek, akár maiak? Ma mi vagy ki számít népszerűnek a magyar művek vagy szerzők közül?**

☑ Mielőtt idejöttem, nagyon keveset tudtam a magyar irodalomról. Ha tudtam is valamit, az pusztán Petőfi Sándor neve volt. De tőle is csak csak két versét tudtam: a *Szabadság, szerelem* és a *Reszket a bokor, mert...* címűt. Egyetlen magyar regényt olvastam, Illés Bélától a *Kárpáti rapszódia*t. Úgy tudom különben, hogy az 1950-es években Jókai Mór több regényét lefordították kínaira, meg egy vékony

verseskötetet József Attilától, ami a kínai–eszperantó műfordító Sun Yong és a magyar sinológus Galla Endre együttműködésének eredménye. Azután nagyjából húsz évig csak Petőfi versgyűjteményeit lehetett megtalálni a kínai könyvesboltokban. Az 1980-as években lefordították Moldova Györgytől *A beszélő disznót* és Örkény Istvántól az *Egyperces novellákat*. A *Lúdas Matyi* pedig gyerek-képeskönyv formájában jelent meg.

Aztán jött a nagy fordulat 2002-ben, amikor Kertész Imre kapta a Nobel-díjat: a kínai kiadók és olvasók hirtelen felfigyeltek a kortárs magyar irodalomra. S ahogy mondtam, ez az én életemben is az egyik legfontosabb fordulópont volt. Ma már több magyar író nevét ismerik Kínában, az előbb felsorolt írókon és költőkön kívül még Szerb Antal, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Vámos Miklós, Csáth Géza, Konrád György, Tóth Krisztina, sőt Bánffy Miklós is sorban jelentek meg a kínai könyvpiacra.

Ma Kínában a magyar szerzők közül a legismertebb Márai Sándor, Kertész Imre, Krasznahorkai László, Nádas Péter, Szabó Magda, és persze továbbra is Petőfi. A legtöbb példányban eladott könyv pedig *A gyertyák csonkig égnek*, az *Egy polgár vallomásai*, a *Sátántangó*, a *Gályanapló* és a *Valaki más*.

► **Van-e olyan szerző, téma vagy műfaj, amely a kínai olvasókat jobban (vagy kevésbé) érdekli, mint például az európaiakat? Mi mindenre kell tekintettel lenni a kínai könyvpiacra?**

✓ Manapság a kínai könyvpiac hasonló a magyarhoz, létezik bestselleres könyvpiac és szépirodalmi is. A legtöbb magyar mű az utóbbi kategóriába tartozik. Bár a magyar irodalom olvasóinak száma nem nagy – a kínai lakosság lélekszámához képest –, de ők mind „minőségi olvasók”. Sok kínai író nemcsak olvas magyar könyveket, hanem cikket is ír róluk, mondok néhány példát:

A Yi, a ma már világszerte elismert kínai regényíró mesélte nekem, hogy az első újságcikke Kertész Imre *Az angol lobogójáról* szólt. Akkoriban még saját regénye nem jelent meg. De A Yi nem az egyetlen kínai író, akit nagymértékben befolyásolt a magyar irodalom. Egy másik fiatal író, Wang Weilian első, nyomtatott formában megjelent írása is Kertész műveiről szólt. Lu Min, a híres író, akinek regénye magyarul is megjelent, és aki tavaly Magyarországon is járt, az elmúlt években több kritikát is írt magyar írókról, például Márai Sándorról, Bartis Attiláról, Kristóf Ágotáról.

Egy Xichang városában rendezett irodalmi fesztiválon a Kínai Írószövetség elnökhelyettese, a híres író, Tie Ning jött oda hozzám, és azt mondta, hogy éppen akkor olvasta el *A gyertyák csonkig égnek* című regényfordításomat, és nagyon dicsérte. Tavalyelőtt egy másik író, a mai kínai irodalmi életben fontos szerepet betöltő Qiu Huadong írt könyvet *A 100 legjobb modern regény* címmel, amelyben Márai is helyet kapott.

► **A kisebb népek irodalmának népszerűsítésében sokszor kiemelt szerepet játszanak a műfordítók. Igaz ez a magyar irodalom kínai fordítóira is? A kínai kiadók mennyire számítanak az ötleteidre, javaslataidra? Vagy jellemzően maguk válogatják ki a kiadandó műveket?**

✓ Igen, így van Kínában is. Száz évvel ezelőtt, 1907-ben Lu Xun, „a modern kínai irodalom atyja” először ismertette meg Petőfit a kínai olvasókkal, az őccse pedig nemcsak Petőfi néhány versét fordította le angolból, hanem Jókai Mór két elbeszélését is. Azóta a kínaiak Petőfi Sándort a mai napig az egyik legnagyobb költőnek tartják. Petőfi verseinek másik fontos fordítója Sun Yong volt, aki nem tudott magyarul, eszperantóból fordított. Az ő Petőfi-versfordításai már az 1930-as

években széles körben elterjedtek, főleg a *János vitéz* és *Az apostol*. Később *Petőfi válogatott verseit* is lefordította. Kiskőrösön, Petőfi szülőházának és emlékmúzeumának kertjében ma is ott áll Lu Xun és Sun Yong szobra. A múlt században az, hogy a külföldi írók művei eljutottak-e Kínába, csak a műfordítók látókörének szélességén múlott.

A mai világban a kiadók könnyebben juthatnak információkhoz a világirodalomról, mint száz évvel ezelőtt. De a magyar kis nyelv, nagyon kevesen értik, a magyarul tudók között pedig kevés az olyan, akiket az irodalom érdekel, hát még akiknek az anyanyelvi készségei megfelelnek a műfordítás elvárásainak. Így a kiadók a magyar írók nevét csak néhány nemzetközi díjon keresztül ismerhetik meg, erre példa Kertész Imre vagy Krasznahorkai László. A legtöbb magyar író azonban ma is csak a műfordítók révén fedezhetik fel, vagyis csak az én aktív ajánlásomon keresztül. Ilyen volt például Esterházy Péter *Hrabal* könyve és *Egy nő* című kisregénye, Márai Sándor művei, Dalos György *1985* című, ma már kevésbé ismert műve, Bartis Attila *A nyugalom* című regénye, Szántó T. Gábor *1945* című elbeszélésgyűjteménye, drMáriás három könyve, illetve Szőcs Géza és Turczi István válogatott versgyűjteményei. Ha én nem ajánlám, a kiadó nehezen venne észre őket. Büszkén mondhatom, hogy ha nem fordítottam volna le Turczi István verseit, nem nyerte volna el az *1573 Nemzetközi Költészet* díjat Kínában 2023-ban. Mi, műfordítók valóban a híd vagy kapu szerepét töltjük be két kultúra között.

Még ha a szerkesztők tudják is, melyik magyar író nyert valamilyen komoly díjat, akkor sem ismerik a műveit, és szükségük van a műfordítóra. Az általam fordított négy Kertész-mű mindegyikét én választottam ki, és ajánlottam a kiadónak. S hadd mondjak egy másik példát: tavaly jelent meg Laci legújabb könyve, a *Zsömle odavan*, de mivel se angol, se német fordítása nincs még, a szerkesztő nem tudja, miről szól, ezért megkértem, olvassam el, és írjak róla jelentést, illetve adjak hozzájárulást a könyv kiadási jogának megvásárlásához. Megírtam, benyújtottuk, és sikerrel jártunk.

► **Milyen Kínában a műfordítók elismertsége? Feltüntetik-e a nevüket a könyv borítóján, megemlítik-e őket kritikákban, könyvismertetőkből? Megbecsülik-e őket anyagilag? Léteznek-e kifejezetten műfordítóknak szánt ösztöndíjak, kitüntetések? Általánosan jellemző-e, hogy aktívan részt vesznek az irodalmi életben a tényleges fordításon kívül is?**

✓ Tudni kell, hogy száz évvel ezelőtt, a Qing-dinasztia megdöntése után Kínában kitört a hatalmas, mélyreható „új kultúra mozgalom”. A modern kínai nyelv is innen kezdett formát ölteni. A nyelv megújításának, a reformnak egyik legfontosabb láncszeme a fordítás volt, a műfordítás, valamint a tudományos és műszaki fordítás. A fordítás nemcsak felnyitotta a zárkózott kínaiak szemét, hogy kitekintsenek a világba, de nagymértékben befolyásolta a gondolkodásukat is, és klasszikusból modernné formálta át a kínai nyelvet. Akkoriban szinte minden nagy író és költő egyben műfordító is volt. Nagyon sok mai szót ők találtak ki. Ezért Kínában a műfordítókat hagyományosan nagy tisztelet övezi.

Kínában mindig is feltüntették a műfordító nevét a könyv borítóján, az író neve mellett. Sőt, az író életrajza mellé sokszor a fordítóét is csatolják, legalábbis az általam fordított könyveknél mindig így van. Bartis Attila *A nyugalom* című regényének fordításánál a szerkesztőm még azt is kérte, hogy az én fotómat is tegyék bele. Ez abból adódhatott, hogy sok olvasó a kiváló műfordítók alapján keresi az új szerzőket és az új könyveket. Így kezdetben, *A nyugalom* kínai kiadása

előtt a kínai olvasók jobban ismertek engem, mint Bartist. Szóval a jó fordító egyfajta garancia a közönség számára. Ezért a kiváló műfordító megbecsülése fontos a kiadó számára, akár üzletileg is.

Sajnos azonban, bár szellemileg megbecsülnek minket, de anyagilag nem, vagyis kevésbé, gondolom, ez itt is így van. Ennek okai, hogy egyrészt ebben a szétforgácsolódott, információkkal teli korban, amelyben élünk, egyre kevesebben olvasnak szépirodalmi műveket, másrészt többen olvasnak bestsellereket és könnyedebb könyveket. Szóval a műfordításból nem tudok megélni. Így kényszerűen más munkákat is kell vállalnom. Emiatt nem tudok 100%-osan a műfordításra koncentrálni. Ez igen sajnálatos. Ennek ellenére továbbra is kitartóan ragaszkodom ehhez a munkához.

Az is igaz, hogy a tényleges fordításon kívül sok mást tettem, vagyis teszek az általam fordított könyvhöz: előszót, utószót írok, kritikai cikkeket, részt veszek könyvbemutatókon, sőt, több szerzőt is elkísértem Kínába, interjút készítettem velük, mivel én vagyok a könyvük első olvasója, így jobban ismerem őket, ráadásul Magyarországon élek, több információt tudok megszerezni, elolvasni róluk, én értem a legjobban a könyvet és annak háttérét. Persze nem minden fordító ilyen szerencsés, hiszen nem minden fordító ismerheti személyesen a szerzőt, és nem mindegyikünk tudja beleásni magát a könyv témájába, arról nem is beszélve, hogy akad, aki csak feladatot lát egy megbízásban, nem feltétlenül szereti a könyvet, és nem biztos, hogy érti, így csak egyszerű munkakapcsolatban áll vele.

► **Milyen a kapcsolatod az általad fordított szerzőkkel? A fordítás során milyen sűrűn vagy velük kapcsolatban, teszel-e fel nekik rendszeresen kérdéseket?**

✓ Mivel leginkább kortárs magyar irodalommal foglalkozom, élő kapcsolatot tudok tartani a szerzőkkel. Számomra nagyon fontos, hogy személyesen is találkozhatok velük. E-mailen is tudok kérdezni, és gyorsan kapok választ. A személyes benyomás is nagyon fontos nekem. Az író személyisége – akár rokonszenves, akár nem – nemcsak a munkakedvemre van hatással, hanem nagymértékben segít abban is, hogy megértsem az írását.

Esterházy Péterrel például többször találkoztam, Balatonfüreden a Fordítóházban vagy kínai étteremben, fórumon, könyvvásáron, persze e-mailen is kommunikáltunk, és mindig nagyon segítőkész volt, gyakran azonnal válaszolt a levelemre, gyakran hajnalban. Ez is nagyon jó érzés, hogy egy hullámhosszon dolgozunk: mindkettőnk éjszakai bagoly. Egyszer a Fordítóházban éppen letettem a holmimat a vendégszobában, amikor valaki kopogott az ajtón. Péter állt ott, azt mondta, éppen arra járt, hallotta, hogy jövök, ezért ő is odajött, hogy meglátogasson. Egy könyvvásáron pedig, amikor kértem, hogy dedikálja az általam fordított könyvét, nemcsak dedikálta, hanem rajzolt is bele.

Nádas is ilyen író, nagyon kedves a fordítóhoz. Egyszer küldtem neki 30-40 kérdést, és mindegyikre külön-külön, lelkiismeretesen válaszolt. Néha úgy érzem, hogy egy-egy kérdés idegesíti, mert volt olyan kérdésem, ami más műfordító számára nem az, például a rokoni viszonyok megnevezése vagy a nyelvtani nemek jelölése. Néha belenézek az angol fordításba, de nem mindig értek vele egyet – ilyen esetben is kérdezek tőle. Persze személyesen is találkoztam vele konferencián és felolvasóesten.

Kertész Imrével Berlinben találkoztunk, Bartis Attilával pedig sokszor a lakásán, mesélt a regény háttéréről, a saját életéről és a kínai élményeiről. Amikor az *1985* című kisregényt akartam elolvasni, sehol nem találtam – Dalos Györggyel egy pesti kávéházban találkoztam, személyesen adott nekem egy példányt, aminek a borítója már kicsit penészedett. A *fehér király* című regény fordításakor

Dragomán Györgytől olyan hasznos „segédanyagot” kaptam, amelyben összefoglalt minden kérdést, amiket korábban más fordítók feltettek.

Nem is beszélve Krasznahorkai Lászlóról, Péterfy Gergelyről, Péterfy-Novák Éváról, drMáriásról és a magyar költő Rácz Péterről vagy Turczi Istvánról, akiket személyesen is elkísértem Kínába is.

➤ **A nyelvünk és kultúránk különbözősége miatt nyilván sok nehézséggel szembeülsz. Volt-e olyan szöveg, amit meglepően könnyű vagy éppen meglepően nehéz volt fordítani? Vannak-e a magyar nyelvnek számodra különösen vicces vagy „idegesítő” vonásai?**

✔ Vitathatatlan, hogy Kertész, Esterházy, Krasznahorkai, Nádas szövegei a legnehezebbek, az *Egy nő* című egy kis könyv, ránézésre nagyon vékony, a mondatok rövidek, és a tartalma viszonylag könnyűnek tűnik, de amikor elkezdtem dolgozni vele, egyáltalán nem volt könnyű, sőt... Esterházy-féle humor, szójátékok, mély utalások, ezeket átültetni nagyon nehéz, sokat kellett szenvedni vele. Persze, néha akadnak viszonylag könnyen fordítható könyvek, például *A Pál utcai fiúk*. drMáriás könyvei viccesek, vagy inkább szatirikusak, a Krasznahorkai-féle hosszú mondatok pedig néha nagyon idegesítőek, mondjuk, a *Csapdás Rozi* kezdő mondata. Vagy Kertész Imre *Az angol lobogó* című elbeszélésének első bekezdése – ezekkel nagyon sokat küszködtem.

➤ **Előfordul-e, hogy beleolvasol egy korábbi fordításodba? Van-e olyasmi, amit ma biztosan másképpen fordítanál?**

✔ A műfordítás, akárcsak az írás, olyan művészet, ami sosem lehet tökéletes. A nyelvek, a kultúrák és a történelmek különbözősége miatt akár egy jónak és sikeresnek bizonyult fordítás is csak közel állhat az eredeti műhöz, mindig marad olyan szó vagy mondat, amely tovább csiszolható. Arról nem is beszélve, hogy az idő előrehaladtával, a tapasztalatok gyarapodásával egyre jobban tudom a magyar nyelvet, egyre jobban ismerem az itteni kultúrát, történelmet, és a fordítói készségeim is fejlődnek.

Kertész négy művét húsz évvel ezelőtt fordítottam. Tíz évvel később, 2015-ben, amikor kínai kiadó újra megjelentette őket, javítottam a fordítást, a lábjegyzeteket is átdolgoztam, és újraírtam az előszót és az utószót is.

➤ **Min dolgozol most, és mik a jövőbeli terveid? Vannak-e tanítványaid vagy pártfogoltjaid?**

✔ Jelenleg Krasznahorkai László *Báró Wenckheim hazatér* című regényét fordítom. Azután a legújabb regényét, a *Zsömlé odavant* fogom fordítani. És egy különleges könyvet, amit száz évvel ezelőtt egy nagy magyar utazó, Kompolthy Jób írt, *Tíz év Kínában* címmel. Van még három szerződés: Radnóti versgyűjteményére, József Jolán *József Attila élete* című könyvére és Krasznahorkai László *Herscht 07769* című regényére.

Vannak tanítványaim is. A fordítói munkán kívül 2016-tól professzor vagyok a pekingi Második Idegennyelvi Egyetemen (Beijing International Studies University), ahol magyar kultúrát, magyar irodalmat és kreatív írást tanítok. Emellett a pekingi Idegennyelvi Egyetemen (Beijing Foreign Studies University), a Kínai Kommunikációs Egyetemen (Communication University of China) és néha az ELTE-n és a Balassi Intézetben is vállalom oktatói munkát. De a műfordítás mezején mindig magányos farkas vagyok.